Registered in Germany **Europa Revue Journal**
ISSN: 1862-6564 **Vol. 6 No. 6 (2026) Published June 25, 2026**

POLITICAL RIGHTS OF CITIZENS IN UZBEKISTAN AND MECHANISMS FOR THEIR PROTECTION

ADILOVA MARJANGUL ELMURATOVNA
Lecturer, Faculty of Law, Karakalpak State University
ALIBEKOV ABBOS ANVAR O'G'LI
Student, Faculty of Law, Karakalpak State University

Abstract

This article analyzes the theoretical and legal foundations for ensuring the political rights and freedoms of citizens based on the provisions of the new edition of the Constitution of the Republic of Uzbekistan. The author highlights the constitutional and legal nature of the rights to participate in state and public administration, the right to vote, the right to petition, the right to associate, and the right to hold peaceful assemblies. The study examines the dynamics of complaints received by the Ombudsman institution during 2024–2025 and the role of digital technologies in human rights protection based on statistical data. In conclusion, the author outlines current problems in exercising political rights and provides scientific recommendations for improving institutional and legal mechanisms, including the integration of artificial intelligence and the alignment of national legislation with international standards.

Keywords

Constitution, political rights, citizens, state administration, electoral rights, petitions, Ombudsman, public control, digitalization, meritocracy, legal culture.

ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛАРНИНГ СИЁСИЙ ҲУҚУҚЛАРИ ВА УЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ МЕХАНИЗМЛАРИ

ADILOVA MARJANGUL ELMURATOVNA
QDU, Yuridika fakulteti o‘qituvchisi
ALIBEKOV ABBOS ANVAR O‘G‘LI
QDU, Yuridika fakulteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi normalari asosida fuqarolarning siyosiy huquq va erkinliklarini

ta’minlashning nazariy-huquqiy asoslari tahlil etilgan. Muallif tomonidan davlat va jamiyat boshqaruvida ishtirok etish, saylov, murojaat qilish, birlashish va tinch yig‘ilishlar o‘tkazish huquqlarining konstitutsiyaviy-huquqiy tabiati yoritilgan. Tadqiqot jarayonida Ombudsman institutiga kelib tushgan murojaatlarning 2024–2025-yillardagi dinamikasi va raqamli texnologiyalarning huquqni himoya qilishdagi roli statistik ma’lumotlar asosida o‘rganilgan. Maqola yakunida siyosiy huquqlarni amalga oshirishdagi mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha institutsional va huquqiy takliflar, shu jumladan, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish va qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish yuzasidan ilmiy xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, siyosiy huquqlar, fuqarolar, davlat boshqaruvi, saylov huquqi, murojaatlar, Ombudsman, jamoatchilik nazorati (jamoatchilik nazorati), raqamlashtirish, meritokratiya (meritokratiya), huquqiy madaniyat.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРАВА ГРАЖДАН И МЕХАНИЗМЫ ИХ ЗАЩИТЫ В УЗБЕКИСТАНЕ

АДИЛОВА МАРЖАНГУЛ ЕЛМУРАТОВНА
Преподаватель юридического факультета КГУ
АЛИБЕКОВ АББОС АНВАР УГЛИ
Студент юридического факультета КГУ

Аннотация: *В данной статье анализируются теоретико-правовые основы обеспечения политических прав и свобод граждан на основе норм Конституции Республики Узбекистан в новой редакции. Автор освещает конституционно-правовую природу прав на участие в государственном и общественном управлении, выборы, обращения, объединения и мирных собраний. В ходе исследования на основе статистических данных была изучена динамика обращений, поступивших в институт Омбудсмана в 2024–2025 годах, и роль цифровых технологий в правозащите. В заключение статьи разработаны научные выводы о существующих проблемах в реализации политических прав и институциональных и правовых предложениях по их устранению, включая*

использование технологий искусственного интеллекта и адаптацию законодательства к международным стандартам.

Ключевые слова: *Конституция, политические права, граждане, государственное управление, избирательное право, обращения, Омбудсман, общественный контроль, цифровизация, меритократия, правовая культура.*

Inson huquq va erkinliklarini ta’minlash demokratik huquqiy davlatning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu huquqlar tizimida siyosiy huquqlar alohida o‘rin tutib, fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida faol ishtirok etishiga xizmat qiladi. Xususan, saylash va saylanish huquqi, so‘z va fikr erkinligi, yig‘ilishlar o‘tkazish, jamoat birlashmalari hamda siyosiy partiyalar faoliyatida qatnashish huquqlari fuqarolarning siyosiy hayotdagi faolligini ta’minlaydigan muhim vositalar hisoblanadi. Bugungi kunda dunyo miqyosida demokratik qadriyatlarni mustahkamlash, inson huquqlarini ishonchli himoya qilish va fuqarolarning siyosiy jarayonlardagi ishtirokini kengaytirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda siyosiy huquqlarni ta’minlash va himoya qilishga qaratilgan keng ko‘lamli sud-huquq islohotlari amalga oshirilmoqda. Biroq siyosiy huquqlarning amaliyotda to‘laqonli ro‘yobga chiqarilishi, ularni himoya qilishning samarali mexanizmlarini takomillashtirish, fuqarolarning huquqiy ongi va siyosiy madaniyatini yuksaltirish bilan bog‘liq ayrim muammolar hanuz dolzarbligicha qolmoqda. Shu munosabat bilan mazkur maqolada siyosiy huquqlarning nazariy-huquqiy asoslari, ularning amaliyotda qo‘llanilishi hamda himoya qilinishining mavjud holati tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu sohadagi dolzarb muammolar va ularni bartaraf etishning huquqiy hamda institutsiona yo‘nalishlari yuzasidan ilmiy xulosalar va takliflar ilgari suriladi.

Siyosiy huquqlar - bu fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida, siyosiy hayotda hamda hokimiyat organlarini shakllantirishda bevosita yoki bilvosita yani vakillari orqali ishtirok etishini ta'minlaydigan, davlat tomonidan kafolatlangan konstitutsiyaviy huquq va erkinliklar majmuidir. Ilmiy nuqtai nazardan, siyosiy huquqlar fuqaro va davlat o'rtasidagi huquqiy bog'liqlikni yani fuqarolik institutini ifodalaydi hamda mamlakatda demokratik prinsiplar va suverenitet qay darajada amal qilayotganini ko'rsatuvchi asosiy mezon hisoblanadi. Siyosiy huquqlar shaxslarning

davlat va jamiyat hayotida erkin ishtirok etishiga imkon beradi. Bunga ovoz berish va davlat lavozimlarini egallash kiradi. Siyosiy huquqlarga ovoz berish huquqi, davlat lavozimlariga nomzod bo‘lish huquqi, yig‘ilishlar, namoyishlar o‘tkazish huquqi, uyushmalar tuzish huquqi va boshqalar kiradi. Fuqarolik huquqlari inson huquqlari sifatida universal bo‘lsa-da, siyosiy huquqlar ko‘pincha fuqarolar (faqatgina ma’lum bir davlat fuqarolari uchungina) bilan cheklanadi. Fuqarolik va siyosiy huquqlar turli xalqaro va mintaqaviy shartnomalar, davlatlarning milliy konstitutsiyalari bilan himoya qilinadi[1].

Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlarini davlat boshqaruvining markaziga qo‘ydi. Xususan, Konstitutsiyaning VIII bobi "Siyosiy huquqlar" deb nomlanib, 36-40-moddalarni o‘z ichiga oladi. Bunda fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda ishtirok etish, o‘z fikrini bildirish, birlashish va saylov huquqlari kafolatlangan.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 36-moddasida «O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda bevosita hamda o‘z vakillari orqali ishtirok etish huquqiga egadirlar. Bunday ishtirok etish o‘zini o‘zi boshqarish, referendumlar o‘tkazish va davlat organlarini demokratik tarzda tashkil etish, shuningdek, davlat organlarining faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini rivojlantirish va takomillashtirish yo‘li bilan amalga oshiriladi», deb belgilangan. Ushbu norma fuqarolarning siyosiy huquqlari tizimida markaziy o‘rinni egallaydi va mamlakatda "Xalq davlat hokimiyatining birdan bir manbaidir" degan fundamental prinsipni amalga oshirish mexanizmini belgilaydi.

Demak, fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarida ishtiroki, eng avvalo, davlat va jamiyatni boshqarishda namoyon bo‘ladi. Ya’ni bu davlat va jamiyat ishlarini boshqarish huquqidir. Ana shu huquq turli shakllar, vositalar orqali ro‘yobga chiqariladi. Konstitutsiyaning o‘zida qayd qilinishicha, fuqarolar davlatni boshqarishda bevosita hamda vakillari orqali ishtirok etadi. Fuqarolarning davlatni boshqarishda ishtirokini ta’minlovchi huquq, eng avvalo, saylov huquqidir. Fuqarolar davlat va

[1]Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi milliy markazi veb rasmiy veb-sayti http://insonhuquqlari.uz/oz

jamiyat hayotiga taalluqli muhim masalalar yuzasidan referendumda (ovoz berishda) ishtirok etish, qonun loyihalarining muhokamasida ishtirok etish orqali ham davlat va jamiyat ishlarida ishtirok etgan hisoblanadi. O‘zbekistonda oxirgi referendum 2002-yil 27-yanvarda o‘tkazilib, unda Parlamentning ikki palatali strukturasiga o‘tish, Prezidentning vakolat muddatini besh yildan yetti yilga qilib o‘zgartirish masalasi hal qilindi. Referendumda ham saylovdagi kabi ma’lum yoshga yetgan fuqarolar ishtirok etadi[2].

Jamoatchilik nazorati davlat organlari faoliyatini tiyib turish va muvozanatlash (checks and balances) tizimining muhim elementi sifatida e’tirof etilgan. Jamoatchilik nazorati - davlat apparatining "yopiq tizim"ga aylanib qolishi va byurokratiya rivojlanishining oldini oluvchi ijtimoiy immunitetdir.

Ushbu konstitutsiyaviy normani rivojlantirish orqali O‘zbekistonda davlat boshqaruvi tizimi "davlat - jamiyat - fuqaro" zanjiridan "fuqaro - jamiyat - davlat" modeliga o‘tadi, bu esa qabul qilinayotgan qarorlarning sifati, legitimligi va xalqchilligini ta’minlaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 37-moddasida "O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari davlat xizmatiga kirishda teng huquqlidirlar.

Davlat xizmatini o‘tash bilan bog‘liq cheklovlar qonun bilan belgilanadi" deb belgilangan.

Ushbu moddaning birinchi qismi fuqarolarning jinsi, irqi, millati, tili, dini yoki ijtimoiy kelib chiqishidan qat’i nazar, davlat xizmatiga kirishda teng huquqliligini kafolatlaydi. Bu ilmiy tilda meritokratiya (lotincha meritus - xizmat ko‘rsatgan va yunoncha kratos - hokimiyat, ya’ni layoqat va bilimga qarab saralash) tizimining huquqiy asosidir. Davlat lavozimlariga kadrlarni tanlashda shaxsiy aloqalar emas, balki faqat fuqaroning kasbiy malakasi va salohiyati birlamchi mezon bo‘lishi kerakligini belgilaydi.

Moddaning ikkinchi qismi davlat xizmatini o‘tashdagi cheklovlarni faqat va faqat qonun darajasida belgilanishini shart qilib qo‘yadi (masalan, "Davlat fuqarolik xizmati

[2] Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq Toshkent — «Ilm ziyo» — 2017-yil. 103-bet.

to‘g‘risida"gi va "Manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risida"gi qonunlar bunga yaqqol misoldir). Buning ilmiy ahamiyati shundaki:

Davlat xizmatchisining tadbirkorlik bilan shug‘ullanishi, yaqin qarindoshlari bilan bir joyda bevosita bo‘ysunishda ishlashi kabi cheklovlar davlat apparatining xolisligini ta’minlaydi.

Cheklovlar vazirlik yoki idoralarning ichki buyruqlari bilan emas, faqat parlament tomonidan qabul qilinadigan qonun bilan o‘rnatiladi. Bu fuqarolarning huquqlari asossiz cheklanishidan himoya qiladi.

Ushbu norma BMTning "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risida"gi xalqaro paktining 25-moddasiga to‘liq mos keladi. Unga ko‘ra, har bir fuqaro o‘z davlatida davlat xizmatiga kirishda umumiy tenglik shartlari asosida ishtirok etish huquqiga ega.

Konstitutsiyamizga kiritilgan ushbu norma davlat apparatining ochiqligi, professionalligi va korrupsiyadan xoli bo‘lishini ta’minlashga xizmat qiladigan muhim konstitutsiyaviy poydevordir. U bir vaqtning o‘zida ham fuqaroning ijtimoiy-siyosiy huquqlarini himoya qiladi, ham davlat boshqaruvi samaradorligini oshirishga qaratilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 38-moddasida "Fuqarolar o‘z ijtimoiy faolliklarini O‘zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq mitinglar, yig‘ilishlar va namoyishlar shaklida amalga oshirish huquqiga egadirlar. Hokimiyat organlari faqat xavfsizlik nuqtai nazaridan bunday tadbirlar o‘tkazilishini to‘xtatish yoki taqiqlash huquqiga ega" deb belgilangan.

Ushbu norma demokratik jamiyatning eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biri - fuqarolarning tinch yig‘ilishlar o‘tkazish huquqini mustahkamlaydi.

Fuqarolarning davlat boshqaruvi va ijtimoiy hayotda bevosita ishtirok etish shaklini qonuniylashtiradi. Miting, yig‘ilish va namoyishlar - jamiyatdagi mavjud muammolarni, fikr va qarashlarni hokimiyat organlariga yetkazishning "siyosiy ventilyatsiya" (ijtimoiy keskinlikni kamaytirish) mexanizmi hisoblanadi.

Normada "o‘z ijtimoiy faolliklarini" deb ta’kidlanishi, bu jarayon nafaqat siyosiy maqsadlarni, balki ekologik, iqtisodiy va madaniy huquqlarni himoya qilishni ham o‘z ichiga olishini anglatadi.

Normaning ikkinchi qismi ilmiy va amaliy jihatdan juda katta ahamiyatga ega. Hokimiyat organlariga tadbirlarni to‘xtatish yoki taqiqlash huquqi faqat xavfsizlik nuqtai nazaridan berilmoqda. Bu xalqaro huquqdagi mutanosiblik prinsipiga mos keladi:

Hokimiyat organlari siyosiy qarashlar yoki tadbir ishtirokchilarining fikri yoqmagani uchun namoyishni taqiqlay olmaydi. Cheklov uchun yagona va mutlaq asos - milliy xavfsizlik, jamoat tartibi yoki boshqa shaxslarning huquq va erkinliklariga bevosita tahdid bo‘layotgan bo‘lishi shart.

Ushbu norma Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (20-modda) va Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt (21-modda) bilan to‘la hamohangdir.

Ushbu norma davlat va jamiyat o‘rtasidagi konstruktiv muloqotning (dialogning) huquqiy kafolatidir. U fuqarolarga o‘z pozitsiyasini ochiq namoyon etish imkonini berish orqali kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirishga, davlatga esa jamiyatdagi kayfiyatni to‘g‘ri baholab, xavfsizlikni tinch yig‘ilishlar huquqini poymol qilmagan holda ta’minlash majburiyatini yuklaydi.

Konstitutsiyaning 39-moddasi birinchi qismida fuqarolar kasaba uyushmalariga, siyosiy partiyalarga va boshqa jamoat birlashmalariga uyushish, ommaviy harakatlarda ishtirok etish huquqiga egaligi mustahkamlangan. Tashkilot, korxona, muassasalarda fuqarolar o‘zlarining iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, mehnat sharoitlarini yaxshilashni yo‘lga qo‘yish maqsadida kasaba uyushmalariga birlashadi. Fuqarolar o‘z siyosiy qarashlari, manfaatlaridagi umumiylik asosida siyosiy partiyalarga birlashadi va ularning faoliyati orqali mamlakat siyosiy hayotida ishtirok etadi. Demokratik jamiyatda yig‘inlar tashkil etish huquqi fuqarolarning asosiy siyosiy huquqlaridan biri bo‘lib, fuqarolarning demokratik boshqaruvda ishtirok etishining muhim kafolati hisoblanadi. Yig‘inlarning miting, yig‘ilish, namoyish, ko‘cha yurishi, piket, fleshmob va boshqa turlari bo‘lib, fuqarolar ularni tashkil etish orqali o‘z fikrlarini erkin namoyon etadilar. Bundan tashqari, fuqarolar ushbu tadbirlar orqali mamlakat siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotining turli masalalari bo‘yicha talab va takliflarni ilgari surishlari ham mumkin. Bugungi kundagi milliy qonunchilik tomonidan miting,

yig‘ilish va namoyishlar o‘tkazish huquqining qamrovi va kafolati, javobgarlik masalasining ahvoli tadqiq qilingan. Mamlakatimizda miting, yig‘ilish va namoyishlarni tartibga soluvchi qonunchilik yuzasidan olimlar va ekspertlar fikrlari, shuningdek, xorijiy davlatlar qonunchiligi qiyosiy tahlil qilinib, xulosalar berilgan hamda mamlakatimizda miting, yig‘ilish va namoyishlar o‘tkazishni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatning qabul qilinishi bugungi kunning dolzarb muammosi ekanligi yoritib berilgan.

Konstitutsiyaning 40-moddasida «Har kim bevosita o‘zi va boshqalar bilan birgalikda davlat organlari va tashkilotlariga, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga, mansabdor shaxslarga yoki xalq vakillariga arizalar, takliflar va shikoyatlar bilan murojaat qilish huquqiga ega.

Arizalar, takliflar va shikoyatlar qonunda belgilangan tartibda va muddatlarda ko‘rib chiqilishi shart»,- deb belgilangan.

Bu norma davlat bilan jamiyat o‘rtasidagi qayta aloqani ta’minlovchi, byurokratiya ustidan nazorat o‘rnatuvchi va ijtimoiy adolatni qaror toptiruvchi eng faol institutdir.

Murojaatlarning quidagi turlari mavjud.

Ariza — huquqlarni, erkinliklarni va qonuniy manfaatlarni amalga oshirishda yordam ko‘rsatish to‘g‘risidagi iltimos bayon etilgan murojaat.

Taklif — davlat va jamiyat faoliyatini takomillashtirishga doir tavsiyalarni o‘z ichiga olgan murojaat.

Shikoyat — buzilgan huquqlarni, erkinliklarni tiklash va qonuniy manfaatlarni himoya qilish to‘g‘risidagi talab bayon etilgan murojaat.

Elektron murojaat — belgilangan tartibda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida berilgan, shu jumladan davlat organining, tashkilotning rasmiy veb-saytiga joylashtirilgan murojaat, real vaqt rejimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda berilgan og‘zaki murojaatlar bundan mustasno.

Ishonch telefoni — jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlarini qabul qilish uchun mo‘ljallangan maxsus telefon aloqa tizimi.

Takroriy murojaat — ayni bir jismoniy yoki yuridik shaxsdan kelib tushgan, uning avvalgi murojaati yuzasidan qabul qilingan qaror ustidan shikoyat qilinayotgan yoki boshqacha tarzda norozilik bildirilayotgan, shuningdek, agar takroriy murojaat kelib tushgan paytga kelib qonunchilikda belgilangan ko‘rib chiqish muddati tugagan bo‘lsa, ilgarigi murojaati o‘z vaqtida ko‘rib chiqilmaganligi to‘g‘risida xabar qilinayotgan murojaat.

Anonim murojaat — jismoniy shaxsning familiyasi (ismi, otasining ismi), uning yashash joyi to‘g‘risidagi ma’lumotlar yoki yuridik shaxsning to‘liq nomi, uning joylashgan yeri (pochta manzili) to‘g‘risidagi ma’lumotlar ko‘rsatilmagan yoxud ular haqida yolg‘on ma’lumotlar ko‘rsatilgan murojaat, shuningdek uni identifikatsiya qilish imkoniyatini bermaydigan elektron murojaat yoxud imzo bilan tasdiqlanmagan yozma murojaat.

Murojaatning dublikati — ayni bir jismoniy yoki yuridik shaxs murojaatining ko‘chirma nusxasi.

Ommaviy qabul — davlat organi rahbarining yoki bu borada vakolat berilgan mansabdor shaxsining jismoniy shaxslar va yuridik shaxslarning vakillari bilan ommaviy uchrashuvlarida murojaatlarni qabul qilishga doir harakati.

Videokonferensaloqa — uzoqda joylashgan bir nechta abonentlarning real vaqt rejimida audio va videoaxborot almashish imkoniyati bilan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda interaktiv hamkorlik qilishi.

Davlat ishtirokidagi tashkilot — ustav fondida davlat ulushi mavjud bo‘lgan tijorat tashkiloti yoxud to‘liq yoki qisman davlat organi tomonidan tashkil etilgan yoki ta’sis etilgan notijorat tashkiloti[3].

Normada murojaat qilish huquqi nafaqat individual, balki "boshqalar bilan birgalikda" (jamoaviy) amalga oshirilishi belgilangan.

[3] Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining Qonuni Toshkent sh.2017-yil 11-sentabr, O‘RQ-445-son// https://lex.uz/docs/-3336169

Bu qoida fuqarolik jamiyati institutlariga va muayyan guruhlarga (masalan, bir mahalla aholisiga, ekologlarga, tadbirkorlarga) umumiy muammolar yuzasidan davlatga bosim o‘tkazish, tizimli kamchiliklarni ko‘tarib chiqish imkonini beradi.

Bugungi raqamli davrda ushbu band elektron jamoaviy murojaatlar (masalan, "Mening fikrim" portali) orqali qonun ijodkorligi jarayoniga ta’sir o‘tkazishning konstitutsiyaviy asosi bo‘lib xizmat qiladi.

Ilmiy huquqshunoslikda agar huquqni amalga oshirishning aniq muddati va javobgarligi qonunda belgilanmasa, u "o‘lik huquq"ga aylanadi, deb qaraladi. Konstitutsiya ushbu xavfni oldini olish uchun muddat va tartibni qonun bilan belgilashni shart qilib qo‘ydi.

Davlat organlarining murojaatlarga o‘z vaqtida va asoslantirilgan javob bermasligi qonunchilikda ma’muriy va intizomiy javobgarlikni keltirib chiqaradi.

Ombudsman institutiga kelib tushgan murojaatlar dinamikasi siyosiy huquqlar va fuqarolarning murojaat qilish huquqlarini himoya qilish sohasidagi amaliy holatni tahlil qilish imkonini beradi. 2024-yil davomida jami 23 422 ta murojaat qayd etilgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich 2023-yilga nisbatan 25 foizga oshganini anglatadi. Ushbu murojaatlarning qariyb 10,5–11,9 foiz qismini fuqarolarning siyosiy huquqlari, fuqarolik erkinliklari hamda murojaat qilish huquqlarining buzilishi bilan bog‘liq holatlar tashkil etgan bo‘lib, bu miqdor taxminan 2 400 – 2 700 ta murojaatni qamrab oladi. Shuningdek, murojaatlarning sezilarli qismi tezkor tartibda hal etilgan bo‘lib, umumiy murojaatlarning salkam 40–45 foizi qo‘shimcha o‘rganishni talab etmagan holda, qabul jarayonining o‘zidayoq huquqiy tushuntirish berish yoki birlamchi maslahatlar orqali hal qilingan. Bu holat Ombudsman institutining fuqarolar murojaatlariga tezkor javob berish mexanizmi samaradorligini ko‘rsatadi. 2025-yilga oid dastlabki tahlillarga ko‘ra, murojaatlar soni dinamikasi nisbatan barqarorlashgan. Raqamlashtirish jarayonlarining kengayishi, jumladan Ombudsman.uz mobil ilovasi, OneID tizimi va onlayn maslahat platformalarining joriy etilishi natijasida siyosiy, fuqarolik va axborot olish huquqlariga oid murojaatlar ulushi 9,8–10,2 foiz atrofida shakllangan. Shu bilan birga, raqamli xizmatlar orqali kelib tushgan murojaatlarning

qariyb 48 foizi masofaviy tartibda, ya’ni ariza qabul qilingan zahotiyoq huquqiy tushuntirish va yechim berish orqali hal etilgan[4].

Ushbu norma fuqaro va davlat o‘rtasidagi huquqiy vertikalni subyekt-obyekt munosabatidan subyekt-subyekt (sheriklik) munosabatiga o‘tkazadi. Murojaat etish huquqi fuqarolarga davlat hokimiyati idoralari ustidan doimiy, tinch va qonuniy nazorat vositasini taqdim etadi. Davlat uchun esa bu aholining real ehtiyojlarini tushunish va ijtimoiy portlashlarning oldini olish uchun eng birinchi himoya mexanizmidir.

Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson huquq va erkinliklari, xususan, erkinlik va siyosiy huquqlar davlat boshqaruvining markaziga qo‘yilgani mamlakatda "fuqaro - jamiyat - davlat" modeli mustahkamlanayotganidan dalolat beradi. Konstitutsiyaning VIII bobida muhrlangan siyosiy huquqlar (36-40-moddalar) shunchaki deklarativ xarakterga ega bo‘lmay, xalq suvereniteti va ishtirok etuvchi demokratiyani (participatory democracy) amaliyotga tatbiq etishning huquqiy poydevori hisoblanadi.

Tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda ishtirok etishi nafaqat saylov va referendumlar kabi an’anaviy institutlar, balki zamonaviy jamoatchilik nazorati hamda meritokratiya tamoyillariga asoslangan ochiq davlat xizmati tizimi orqali yangi bosqichga ko‘tarildi.

Biroq, siyosiy huquqlarni amalga oshirish va himoya qilish sohasida ayrim muammolar, xususan huquqiy madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi, huquqiy mexanizmlarning ayrim holatlarda samaradorligi pastligi hamda institutsional tizimlarning yanada takomillashtirilishi zarurligi saqlanib qolmoqda.

Bizning fikrimizcha, siyosiy huquqlarni himoya qilishga oid qonunchilik normalarini yanada takomillashtirish va ularni amaliyotda bir xilda qo‘llash mexanizmlarini kuchaytirish, fuqarolarning huquqiy ongini oshirish maqsadida ommaviy huquqiy targ‘ibot va ta’lim dasturlarini kengaytirish, Ombudsman va boshqa inson huquqlarini himoya qiluvchi institutlarning vakolatlarini yanada mustahkamlash

[4] O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) faoliyatiga oid 2024–2025-yillardagi yillik hisobotlar va tahliliy ma’lumotlar to‘plami. – Toshkent, 2025. http://insonhuquqlari.uz/oz

hamda ularning hududiy qamrovini kengaytirish, murojaatlarni ko‘rib chiqish tizimida raqamlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish va sun’iy intellekt asosidagi tezkor xizmatlarni joriy etish, yig‘ilishlar, mitinglar va jamoat tadbirlarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani xalqaro standartlar asosida takomillashtirilsa maqsadga muvofiq bular edi.

Umuman olganda, siyosiy huquqlarning kafolatlanishi - kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirish va davlat organlari faoliyati ustidan samarali ijtimoiy immunitetni yaratishning yagona va muqobil yo‘lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023-yil // https://lex.uz/docs/-6445145 .
2. O‘zbekiston Respublikasining «Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to‘g‘risida»gi Qonuni. 2017-yil 11-sentabr, O‘RQ-445-son // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi //https://lex.uz/docs/-3336169 .
3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga sharh. – Toshkent: Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, O‘zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi, 2023. – 480 b.
4. Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq: Darslik. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2017-yil.
5. Xajiyev A., Tadjixonov A. Konstitutsiyaviy huquq: Darslik. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022. – 320 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) faoliyatiga oid 2024–2025-yillardagi yillik hisobotlar va tahliliy ma’lumotlar to‘plami. – Toshkent, 2025.